

Forska tillsammans!

– En introduktion till participatory research

Bengt Starrin

Bertil Lundberg

Är det möjligt att demokratisera forskningen? Kan man forska tillsammans med människor i stället för att forska om dem?

I den här artikeln diskuteras den deltagarstyrd forskningstraditionen och dess möjligheter i ett lokalt FoU-arbete. Författare är docent Bengt Starrin och fil dr Bertil Lundberg båda verksamma vid Centrum för folkhälsoforskning i Karlstad, där man tillämpat den deltagarstyrd forskningsmodellen i flera projekt.

Inledning

Vi har båda under många år arbetat med vad som ibland brukar benämnas tillämpad forskning och ibland forsknings- och utvecklingsarbete. Detta har skett i olika former och i nära samarbete med främst fackliga organisationer och folkrörelser. Ett forum för detta samarbete har varit forskningscirkel med praktiskt verksamma.

Vid ett tillfälle sa en av deltagarna i cirkeln ungefär så här. "Jag känner inte till så mycket om forskning, hur forskning går till och vad forskarna gör när dom forskar. Det är väl bra att dom inser att vi måste få vara med och påverka, vi som arbetar. Men forskning är väl också ett arbete. Hur är det med demokratin där då. Får vanliga människor som vi vara med och påverka den kunskapen som tas fram, eller är det bara forskare som ska göra detta. I så fall är det väl inte så mycket demokrati i forskningen. Och varför ska vi då tro på resten av det dom säger?"

Just detta uttalande har etsat sig fast i våra minnen. Vi har mer och mer kommit att ägna oss åt frågan om möjligheterna av en demokratisering av forskningen och därmed även en demokratisering av kunskapspro-

duktionen. Men vad skulle en demokratisering innebära? Skulle det innebära att vanliga människor och speciellt de som är berörda av forskningen i större utsträckning än vad som nu är fallet ges möjligheter att delta i forskningsprocessen? Skulle det kunna innebära att forskningen görs mer tillgänglig för gemene man? Har det betydelse för allmänhetens tilltro till forskningen om den bedrivs på ett sätt som svarar mot demokratiska principer? Eller kan det vara så att kunskapsdemokrati är ett hot mot de vetenskapliga sanningskraven?

Frågan vad som konstituerar genuin kunskapsdemokrati är inte enkel. Uppfattningen om vilken roll allmänheten bör ha i utvecklingen av samhället varierar. Grovt sett kan man säga att den neokonservativa synen förordar mer av expertstyrning och mindre deltagande från allmänheten bl a på grund av allmänhetens bristande kunskap i komplicerade sakfrågor. Den liberala synen handlar grovt om större tillgänglighet till och mer jämlika möjligheter för alla att dra nytta av kunskap och forskning. Den radikala synen innebär att det inte är tillräckligt att demokratisera tillgängligheten hos existerande information. Man bör ställa sig frågor av typ: "Vilken kunskap är producerad?"; "Vem har producerat kunskapen?"; "För vilka syften är kunskapen formulerad?" När sådana frågor ställs ökas möjligheterna att skapa alternativ och komplement eller, som Gaventa uttrycker det, kunskap som inte bara är för vanliga människor, utan är skapad genom ett sam-

.....

Vi har mer och mer kommit att ägna oss åt frågan om möjligheterna av en demokratisering av forskningen och därmed även en demokratisering av kunskapsproduktionen

.....

.....

De människor som har anledning att vidtaga förändringar måste involveras i forskningsprocessen redan från början

.....

världen, påtagligt inspirerad av Freire och starkt ideologiskt och politiskt orienterad. Dessa två inriktningar utgör de dominerande inriktningarna. Vi berör dock kort även en inriktning som kan komma att växa i betydelse, nämligen en inriktning som skulle kunna benämnas den feministiska inriktningen av PR.

Den nyttoorienterade grenen

Den nyttoorienterade traditionen med stark pragmatisk betoning förknippas ursprungligen med författare som Chein och Lewin. Begreppet participatory research användes då som ett av flera exempel på aktionsforskning. Jämsides med begreppet participatory research användes begrepp som "community self-survey". Chein, Cook & Harding skriver att den grundläggande idén bakom participatory research är att de människor som har anledning att vidtaga förändringar måste involveras i forskningsprocessen redan från början (4). De kommer då att vara mer motiverade för ett förändringsarbete och de kommer att ta ansvar för förändringen. De kommer också att öka sin personliga kompetens – något som är betydelsefullt i samband med förändringar. Liknande idéer finns bakom företeelsen "community self-survey", som går ut på att människorna själva – i ett lokalsamhälle eller på en arbetsplats – tar initiativet till och genomför en kartläggning av de egna levnads- eller arbetsförhållandena etc (5).

Det fanns således klart pragmatiska motiv bakom lanseringen av företeelser som participatory research och community self-survey. Önskade man åstadkomma förändringar i något avseende, var det en fördel eller t o m en förutsättning, att de människor, som befann sig i den situationen eller i de miljöer som behöver förändras, aktivt deltog i skapandet av den kunskap som var nödvändig för att förändringar till det bättre skulle kunna ske.

Den mest kände företrädaren för den pragmatiska, nyttoorienterade grenen av participatory research är William Foote Whyte (6).

Som nämnades tidigare betraktades participatory research som en variant av eller ett exempel på aktionsforskning. Under 50- och 60-talen förekommer – såvitt vi kunnat finna – begreppet participatory research knappast alls i litteraturen.

Går vi längre fram i tiden finner vi att forskningsansatser liknande participatory research framför allt börjar att tillämpas i Norge (7) men även i Sverige (8).

William Foote Whyte – en företrädare för den pragmatiska inriktningen av participatory research

William Foote Whyte deltog själv redan i början på 1940-talet i projekt som han idag vill beteckna som participatory research. I ett projekt involverades medlemmar i ett gatugång att samla och tolka data (9). De bidrog aktivt i själva forskningsprocessen. Whyte har även involverat praktiker i själva skrivandet av artiklar (10).

Whyte skiljer mellan participatory research [PR] och participatory action research [PAR]. Participatory research är, enligt Whyte, en metodologi i vilken den professionella forskaren inviterar en eller flera medlemmar av den studerade organisationen att spela en mer aktiv roll än enbart som passiv informerar (11). I PAR tillkommer ytterligare ett moment nämligen handlingsmomentet. Whyte skriver att i PAR deltar några av organisationens eller samhällets medlemmar aktivt tillsammans med den professionella forskaren genom hela forskningsprocessen från den initiala planläggningen till den slutgiltiga presentationen av resultaten och diskussioner av resultatens handlingsimplikationer (12). Whyte menar att många med honom har gjort den erfarenheten att vissa som forskarna kommer i kontakt med i ett projekt har mer att bidra med än andra. Vissa personer är nyckelinformatörer och de bör involveras som aktiva deltagare i projektet.

William Foote Whyte har i skrivandets stund några år kvar till 80-årsdagen men är trots detta mycket engagerad i utvecklingen av participatory action research [PAR]. För Whyte utgör PAR ett försök att ut-

Whyte ställer sig frågan om PAR kan vara vetenskaplig, dvs bidra till teori och metodutveckling. Hans svar är utan tvekan ja

veckla vägar för den tillämpade sociala forskningen. Han menar att för vissa typer av problem och för vissa typer av situationer är PAR en mer potent strategi än andra typer av tillämpad social forskning som kontrasterar mycket tydligt mot den professionella expertmodellen. Den professionella expertmodellen handlar om att beslutsfattare i en organisation ber en professionell forskare om hjälp för att lösa ett problem. En sådan modell kan visserligen ha sina förtjänster men inte i de fall forskaren blir kontinuerligt engagerad i organisationens förändringsarbete. Framgång i organisationella förändringar nås inte enbart genom att fatta rätt beslut utan genom att utveckla en social process som underlättar organisationellt lärande. Om den professionella experten försöker att spela en dominant roll i själva beslutsfattandet kommer de som berörs av besluten inte att känna sig delaktiga i dem. Deras underordnade position motverkar också möjligheterna till ett fortsatt lärande (13).

En grundläggande fråga som upptar Whyte är frågan om PARs vetenskaplighet. Det är ju helt klart att de idéer och tankar som ligger till grund för PAR strider mot traditionella positivistiska kriterier för vetenskaplighet. PAR kan av företrädare för det positivistiska idealet uppfattas som en intressant och spännande idé men ändå avfärdas därför att inte kravet på positivistiska kriterier för sanning och noggrannhet uppfylls. Whyte ställer sig frågan om PAR kan vara vetenskaplig, dvs bidra till teori och metodutveckling. Hans svar är utan tvekan ja. Han menar att PAR har större chans att leda till teoretiska och metodologiska genombrott än vad konventionella forskningsstrategier inom sociologin har (14).

Enligt konventionell visdom uppnås den bästa noggrannheten genom att den professionella forskaren har full kontroll över forskningsprocessen. Men huruvida denna konventionella visdom är korrekt eller ej beror på hur vi definierar noggrannhet. I första hand handlar noggrannhet om att hålla ordning på fakta.

Whyte menar att en styrka med PAR till skillnad

Vissa personer är nyckelinformatörer och de bör involveras som aktiva deltagare i projektet

från konventionell metodologi är att PAR skyddar mot många av de misstag som konventionella forskare lätt riskerar att göra som förhastade slutsatser, förenklade tolkningar, naiva rekommendationer. I traditionell forskning uppmuntras inte de beforskade – såsom är fallet i PAR – att komma med kloka synpunkter, bedömningar av s k fakta och tolkning av fakta. Genom att vanliga människor t ex i en organisation har möjlighet att deltaga i olika faser i ett forskningsprojekt är de viktiga kuggar i kontrollen och tolkningen av fakta samt bedömningen av konstruktiviteten i olika förslag till förändring (15).

Den ideologiskt och politiskt orienterade grenen

Den radikala och politiskt orienterade ådran av participatory research har växt fram mot bakgrund av erfarenheter från utvecklings- och förändringsarbeten i tredje världen, i länder där fattigdom, konflikt och förtryck är vanligt och där makt och resurser i hög grad är koncentrerade till några få människor (16). Tanken var att allteftersom fattiga och förtryckta människor blir medvetna om vad som händer och sker runt omkring dem kommer de att utmana situationen.

Från början har det funnits två grundläggande drivkrafter i framväxten och utvecklingen av den ideologiskt och politiskt orienterade grenen av participatory research. Den första drivkraften handlar om den otillfredsställelse som några professionella forskare kände i förhållande till det klassiska forskningsparadigmet. De fann detta paradigm inte bara otillräckligt utan också till delar förtryckande. Det klassiska paradigmet lägger nämligen stor vikt vid att forskaren skall förhålla sig neutral i sina värderingar. Det klassiska paradigmet hävdar vidare att forskaren skall ha den fullständiga kontrollen över forskningsprocessen. Forskarna skall också enligt det klassiska synsättet betrakta de beforskade enbart som objekt. Participatory re-

search framstår därför som ett uttryck för en motreaktion mot det klassiska synsättet.

Den andra drivkraften handlar om den ständigt ökande exploateringen av tredje världens folk. Kunskapsklyftorna mellan rika och fattiga länder har varit ett inslag i denna exploatering. Participatory research växer fram som ett medel att komma till rätta med denna obalans genom att participatory research vänder sig till de obesuttna och de utsatta på deras villkor (17).

Fals-Borda och Ansimur Rahman – företrädare för den ideologiska inriktningen av participatory action research

Orlando Fals-Borda och Mohammad Ansimur Rahman är två betydelsefulla företrädare för den ideologiskt och politiskt orienterade inriktningen av PR eller PAR. Det kanske mest centrala syftet med PAR är att möjliggöra för förtryckta grupper och klasser att er hålla makt och inflytande. Centralt för detta syfte är begreppet "vivencia" som kan översättas med autentiskt engagemang eller autentiskt deltagande. Den innebörd som autentiskt engagemang eller autentiskt deltagande ges har sin grund i en föreställning om att vanliga människors kulturella tradition är förenad med en känsla och en attityd av altruism och gemenskap och som är genuint demokratisk. Borda skriver att dessa altruistiska och genuint demokratiska hållningssätt är huvudvärderingar som överlevt genom historien trots våld och förtryck. Sådana värderingar är baserade på ömsesidigt ansvar, den hjälpande handen, omtanke om sjuka och gamla, gemensamt brukande av land, skog och vatten. Allt detta utgör grunden för autentiskt deltagande.

PAR vänder sig mot sådana tankegångar som att en speciell elit har ett mer avancerat medvetande än vad vanliga människor har. De är också motsståndare till tanken att en speciell grupp med speciella kunskaper ges en speciellt överordnad roll i formandet av samhället. Den grundläggande ideologin är istället att insiktsfulla människor som är fattiga och förtryckta successivt kommer att förändra sin omgivning genom sina egna handlingar. I denna process kan andra t ex intellektuella och professionella eliter komma att spela en katalytisk och stödjande roll utan att för den skull dominera. Tanken på en elitistisk förtrupp, som t ex historiskt präglat såväl den politiska vänstern som den po-

Den radikala och politiskt orienterade ådran av participatory research har växt fram mot bakgrund av erfarenheter från utvecklings- och förändringsarbeten i tredje världen

:::::::::::
För det första handlar det om att forskaren kommer till insikt om att det finns ett medvetande som kan betecknas som typiskt kvinnligt
:::::::::::

litiska högern, avfärdas. Utvecklingen av PAR:s ideologi är snarare ett resultat av krisen inom såväl den politiska vänstern som den politiska högern (18). Den dominerande synen på social förändring har, menar Rahman, varit ensidigt upptagen med föreställningen om behovet av att förändra förtryckande strukturer – t ex ägandestrukturer m m. Detta är visserligen en viktig fråga. Men eliternas dominerande ställning gör sig inte bara gällande när det gäller kontrollen av produktionsmedel utan också vad gäller sätten att producera kunskap och inte minst kontrollen över bestämmandet av vad som är nyttigt och icke nyttigt kunskap. När det gäller villkoren för människans befrielse är PARs hållning den att människan inte kan befrias genom någon annans medvetande och kunskap än sin egen.

Den feministiska inriktningen av participatory research

Vi skall beröra den feministiska inriktningen av participatory research, en inriktning som i första hand har sitt säte i USA (19). Det är dock svårt att uttala sig om vilken betydelse denna inriktning har och vilken roll den kan komma att spela.

I feministisk metodologi har begreppet medvetandegörande en central roll. Begreppet är centralt på tre plan. För det första handlar det om att forskaren kommer till insikt om att det finns ett medvetande som kan betecknas som typiskt kvinnligt. För det andra handlar det om att inom ramen för en feministisk metodologi utveckla forskningsmetoder som är medvetenhetsbefrämjande och för det tredje att inom ramen för en sådan metodologi göra forskningsakten mindre alienerad för såväl forskaren som den beforskade. Detta sker bl a genom att de som är objekt för forskningen i stället blir subjekt. Det är främst på de två sistnämnda planen som participatory research kommer in i bilden. Den feministiska metodologin i det här fallet vänder sig mot antagandet att en strikt separation mellan forskare och beforskad producerar en mer valid kunskap (20).

Participatory research som ett sätt att skapa kunskap motiveras av feminister utifrån ansvarsrationella argument. Det som skiljer kvinnor från män är att kvinnor i högre grad tar ett reproduktivt ansvar. Det reproduktiva ansvaret överfört till forskningsprocessen innebär att behandla de beforskade som subjekt, att göra dem delaktiga i kunskapsproduktionen samt att skapa former så att ömsesidigt lärande uppstår. Participatory research gör det möjligt att leva upp till det ansvarsrationella kravet eller kravet på det reproduktiva ansvaret (21)

Participatory research är för feminister inte bara en fråga om att involvera vanliga människor i kunskapsproduktionen utan det handlar också om att byta vetenskapligt perspektiv och att våga lämna den hierarkiska och patriarkala struktur som styr den etablerade forskningen och kunskapsproduktionen (22).

Deltagarstyrd forskning i praktiken – några exempel

Deltagarstyrd forskning är som begrepp tilltalande och som idé enkel, men omsatt i praktiken stöter den på en rad svårigheter. Deltagarstyrd forskning som ett möte mellan forskare och praktiker väcker ett antal frågor. Några av dem skall här bli föremål för närmare diskussion.

Inom den yrkesmedicinska forskningen har det på sina håll gjorts intressanta försök att närma sig det som vi här har beskrivit som deltagarstyrd forskning. Det kanske mest kända och bäst dokumenterade är projekt som genomförts i Italien (23). Samarbetsformer mellan forskare och arbetare som uppvisar likheter med participatory research har också utvecklats i Canada, Costa Rica, Mexico, USA och Syd-Afrika (24).

Deltagarorienterade arbetslivsprojekt har som tidigare nämnts genomförts i länder som Norge (25), Sverige (26) och USA (27). Kan man då säga någonting rent allmänt om dessa erfarenheter?

:::::::::::
Inom den yrkesmedicinska forskningen har det på sina håll gjorts intressanta försök att närma sig det som vi här har beskrivit som deltagarstyrd forskning
:::::::::::

.....
Forskningscirkeln kan således säga vara en modern variant av den traditionella formen för studiecirkel, den bildningsform som utvecklades med de tidiga folkrörelserna
.....

Forskningscirkeln – en arena för participatory research

I Sverige introducerades forskningscirkeln som begrepp mot slutet av 1970-talet som ett gensvar på det ökade kunskapsbehov som uppkommit inom fackföreningsrörelsen till följd av de många arbetsrättsliga reformerna under början av 1970-talet (28).

När de första forskningscirkelarna startade 1978 syftade de i första hand till forskningsinitiering. Forskare och fackligt aktiva skulle gemensamt genomföra en förberedande problembearbetning, dvs identifiera och formulera ett forskningsbart problem med utgångspunkt i ett fackligt kunskapsbehov. Det mer eller mindre uttalade målet var att åstadkomma planer för projektansökningar och vidare forskning.

De tidiga forskningscirkelarna har således karaktären av studiecirklar om forskning, eller om forskningsbehov. Deltagarna förväntades själva söka den kunskap man behövde, och gemensamt skapa den helhet som skulle bli resultatet. En av de allra viktigaste kunskapskällorna var därvid deltagarna själva, och deras erfarenheter. De fackligt aktivas praktiska, och kanske i huvudsak empiriskt grundade kunskaper kombinerades med forskares vetenskapliga kompetens, grundad på teori- och metodkunskaper.

Forskningscirkeln kan således sägas vara en modern variant av den traditionella formen för studiecirkel, den bildningsform som utvecklades med de tidiga folkrörelserna. I skriften "I rörelse" för Axelsson fram flera intressanta synpunkter på vad som gav folkrörelserna liv och kraft att växa (29). Själva har vi tidigare använt begreppen mobilisering (att gå samman) medvetandegörande (att begripa sitt sammanhang), aktivitet (att skrida till handling) och solidaritet (gemenskap och gemensamt ansvar) för att identifiera de bärande inslagen i arbetarrörelsens kulturarv (30). Kunskap, är inte bara ett centralt element i det som håller samman en folkrörelse, det är också ett av de allra viktigaste verktygen.

I de auktoritära kunskapssynerna finns kunskapen hos en elit, den skapas och förmedlas inom eliten i första hand för elitens egen skull. Det är också eliten som bestämmer vad som ska förmedlas till folkmassorna, och hur. Människorna är enbart mottagare av kunskap, de är objekt för utbildning. Tar de inte emot kunskaperna är de antingen dumma, otillräckligt begåvade eller ej mottagliga, eller också är, möjligen, de pedagogiska metoderna bristfälliga. Det ifrågasätts sällan om kunskaperna som sådana är utan tadel, om de är relevanta i sammanhanget.

Folkrörelserna gjorde gällande att kunskaperna också fanns hos människorna själva, kunskaper som skapats genom erfarenhet, genom praktisk handling. Ändå går det inte att säga att folkrörelsesynen var teori-fientlig, eller att den underkände eller förnekade den existerande, etablerade kunskapen. Tvärtom var det ett lika starkt krav, att denna kunskap skulle vara tillgänglig också för vanligt folk. Men människorna skulle själva kunna söka sin kunskap på egna villkor, och för sina egna behov. De skulle vara subjekt i kunskapsarbetet. Samtidigt såg man den stora styrkan i en kollektiv skaparkraft.

Forskningscirklar kan vara forskande cirklar. De kan vara ett forum för forskning där praktikers deltagande och delaktighet i forskningen är en naturlig del. Låt oss kort med exempel från ett deltagarorienterat projekt i Värmland illustrera ett tillvägagångssätt, som i ambitiös tillämpning kan motivera inte bara benämningen utan också företeelsen "forskande cirkel".

För några år sedan påbörjades ett deltagarstyrt forskningsprojekt benämnt Hälsa på jobbet (31). Syftet med projektet var att genom ett forsknings- och utvecklingsarbete byggt på LO-medlemmarnas aktiva deltagande bl a öka kunskaperna om arbetsplatsrelaterade hälsorisker, öka de anställdas kompetens att bedriva förändringsarbete samt att utveckla lokala arbetsrelaterade handlingsprogram.

Som ett väsentligt led i projektet genomfördes delprojekt i form av forskningscirklar på tre arbetsplatser i Värmland. För cirkelarna fanns således ett fördefinierat problem eller tema, men det var cirkelarna som konkretiserade problemställningarna och formade dem utifrån den lokala situationen.

Arbetet i cirkelarna hade en uppläggning som följer den arbetsgång som är normal för forsknings- och ut-

Arbetet i cirkelarna hade en uppläggning som följer den arbetsgång som är normal för forsknings- och utredningsarbete

redningsverksamhet. Man identifierade, formulerade och avgränsade sitt problem. Man bearbetade problemet genom att inhämta och analysera kunskaper, genom att företa undersökningar som beskrev och mätte problemens förekomst och omfattning. Ibland formulerade man om eller gjorde ytterligare avgränsningar i problemet sedan man granskat undersökningsresultaten. I några fall gjorde man nya kompletterande undersökningar. Den bild man fick lades sedan till grund för en analys av orsaker och samband. I cirkelarna arbetade man dessutom med att formulera konkreta handlingsprogram.

Forskningscirkelarna går således ett eller ett par steg längre än vad som är brukligt inom traditionell forskning. Vanligen stannar man i den traditionella forskningen vid att konstatera hur saker och ting förhåller sig. Cirkelarna går utöver detta konstaterande – genom att förhålla sig kritiska och genom att formulera konstruktiva lösningar. Hälsa på jobbet- cirkelarna har genomfört och dokumenterat en eller flera undersökningar (32). Vissa frågeställningar har varit gemensamma för samtliga cirkel och utformade så att det går att jämföra resultaten med uppgifter som gäller andra löntagargrupper och hela riket. Andra frågor har skräddarsytt av respektive cirkel utifrån den konkreta situation som råder vid respektive arbetsplats.

Begreppet homogena grupper

Den kanske mest fundamentala aspekten av den deltagarorienterade yrkesmedicinska forskning som bedrivits i Italien är begreppet homogena grupper (33). Homogena grupper var grupper av arbetare som dels utförde liknande arbetsuppgifter och dels delade en gemensam arbetsmiljö. De antogs därför vara utsatta för likartade hälsorisker. Homogena grupper är inte grupper som studeras av utomstående experter utan, som Reich & Goldman uttrycker det, de är grupper som använder sina egna erfarenheter för att nå kunskap om hälsoproblem på arbetsplatsen, som samarbetar med utomstående experter och som agerar både innanför

och utanför fabriksportarna för att förebygga och lindra ohälsa på arbetsplatsen (34).

Idén om homogena grupper låg till grund för en rad projekt under slutet på 1960- och i början på 1970-talen. Arbetare och fackföreningar initierade egen forskning inom områden som arbetarnas hälsa, problem i slakterier och den yttre miljöns inverkan. Olika former för samarbete mellan forskare och arbetare skapades. I vissa fall var projektet helt och hållet deltagarstyrt i andra fall delegerades all forskningsverksamhet till experter utanför fabriken (35).

Den arbetarbaserade modellen för forskning som utvecklades i Italien var till sina delar en revolt mot huvudfåran i den akademiskt vetenskapliga forskningen (36). Den modell som utvecklades, och som hade idén om homogena grupper som bas, byggde på antagandet att en kollektiv problematik var någonting mer och någonting annat än en individuell problematik. Man betonade att hypotesbildning, datainsamling och analys skulle ske kollektivt.

I den arbetarbaserade modellen ingår att arbetarna själva skall prioritera. När detta sker visar erfarenheterna från Italien att den högsta prioriteten ges åt de egna upplevelserna om vad som händer och varför det händer (37).

Idén om homogena grupper stimulerade deltagarstyrd forskning och mobilisering bland arbetare. Men idén gav också upphov till konflikter och problem. Inte överraskande visade det sig att den arbetarbaserade modellen för forskning motarbetades av de enskilda firmorna.

Men det uppstod även andra problem. En svårighet var att det med tiden blev allt svårare att upprätthålla idén om homogena grupper. Grupperna blev allt mindre homogena när idén började att tillämpas på industrier med vit skild produktion eller vid arbetsplatser där rotation tillämpades. Allteftersom grupperna blev allt mindre homogena minskade förmågan att använda

Den modell som utvecklades och som hade idén om homogena grupper som bas byggde på antagandet att en kollektiv problematik var någonting mer och någonting annat än en individuell problematik

de kollektiva erfarenheterna för att identifiera gemensamma hälsoproblem förorsakade av en gemensam arbetsmiljö.

Ytterligare ett problem handlade om den tid som gick åt för att genomföra projekten. Att genomföra projekt enligt principen om deltagarstyrd forskning är tidsödande och detta gav upphov till spänningar. Ett problem var också att arbetarna tenderade att samla mer information än vad som var möjligt att organisera och hantera om meningsfulla jämförelser skulle kunna göras. Slutligen var ett problem att deltagandet successivt började att minska under 1970-talet.

Är participatory research framgångsrik?

Bedömningarna av hur framgångsrika de italienska erfarenheterna av arbetarstyrd arbetsmiljöforskning var varierar. En del författare har hävdade att den arbetarbaserade forskningsmodellen var effektiv när det gäller att förebygga ohälsa på arbetsplatserna. Emellertid tenderade den arbetarbaserade modellen att bli allt mer institutionaliserad, vilket förde med sig att den förlorade mer och mer av sina ursprungliga särdrag (38).

Elden har tagit upp till diskussion under vilka betingelser deltagarstyrd forskning på arbetsplatserna har möjlighet att lyckas. Han menar att en viktig förutsättning är att det finns resursstarka och intresserade fackliga organisationer – särskilt på det lokala planet. Andra viktiga aspekter är att deltagande forskare har god förmåga att samarbeta och att projektet har finansiell stöttning. De problem man försöker göra någonting åt måste dessutom upplevas som viktiga eller väsentliga. Projektens möjligheter att lyckas påverkas också av företagsledningens och fackföreningens inställning. Väl villigt inställda fackföreningar och företagsledningar underlättar arbetet (39). Motsvarande reflexioner har vi själva gjort (40).

Participatory research – en intressant utmaning?

Participatory research utgör när allt kommer omkring en intressant utmaning mot den monopolställning som det gängse akademiska sättet att producera kunskap har. Samtidigt återstår det för företrädarna för participatory research att visa att man kan leva upp till krav på dokumentation och noggrannhet vad gäller de traditionella vetenskapliga frågorna.

Men kanske är ambitionen bland företrädare för participatory research inte så högt ställda att inriktningen skall jämföras med vetenskap i dess stränga betydelse. Istället kanske participatory research i första hand skall ses som ett mer vardagligt och mindre anspråksfullt sätt att gemensamt utforska verkligheten där forskaren möter praktiken på praktikens egna villkor?

NOTER

6. Se, Whyte W F. Worker Participation: International and Historical Perspectives, *The Journal of Applied Behavioral Science*, 1983, 19, 3, 395–407. – Whyte W F, Greenwood D J & Lazes P. Participatory Action Research – Through Practice to Science in Social Research. *American Behavioral Scientist* 1989, 32, 5, 502–512. (Special issue on "Action Research for the Twenty-First Century: Participation, Reflection and Practice). – Whyte (19091).
7. Se Elden M. Deltakerforskning – Om å aebeide med forending genom forskning. *Tidskrift for Samfunnsforskning*, 1982, 23, 5-6, 609–626 – Elden M. Democratization and participative research in developing local theory. *Journal of Occupational Behaviour*, 1983, 4, 1, 21–23. – Elden M & Taylor J C. Participatory research at work: an introduction. *Journal of Occupational Behaviour*, 1983, 4, 1, 1–8. – Elden M & Levin M. Cogenarative Learning: Bringing Participation into Action Research. I Whyte W F (ed) *Participatory Action Research*. London. Sage Publications, 1991.
8. Sandberg Å. Trade union-oriented research for democratization of planning in work life-problems and potentials. *Journal of Occupational Behaviour*, 1983, 4, 1, 59–71. – Lundberg B & Starrin B. Fighting Health Hazards at Work – Experiences from Participatory Research on Workplace Related Health Issues. *Research Reports Number 1*, 1990, Centre for Public Health Research, Karlstad 1990. – Lundberg B & Starrin B. Forskningscirklar i Värmland – Reflektioner och utmaningar. *Research Reports Number 2*, 1990. Centre for Public Health Research, Karlstad, 1990. – Starrin B & Lundberg B. Kan vi forska tillsammans. *Research Reports Number 3*, 1990. Centre for Public Health Research, Karlstad, 1990. – Starrin B & Lundberg B. Participatory Research – A 1990s challenge for the emancipation of working-life research. I Enander A, Gustafsson B-O, Karlsson J & Starrin B: *Work and Welfare-Papers from the Second Karlstad Symposium*. University of Karlstad. *Research Report 91:7*. – Starrin B & Karlsson P-G. Participatory research – A complementary research approach in public health. *European Journal for Public Health*, 1991, 1, 29–35. – Hälsa på Jobbet – Rapport från en enkätundersökning på Töckfors verkstads AB, Koppom och Volvo-BM AB Arvika, 1988 – Forskningscirkeln vid landstingets tvätter i Filipstad. Hälsa på Jobbet – Landstingstvätten i Filipstad. Delrapport 1: De kollektivanställdas hälsa och arbetsförhållanden – Redovis-

ning av en enkätundersökning. Utredningsrapport 1990:5. Centrum för folkhälsoforskning, Karlstad, 1990.

16. Brown L D, Trandon R. Ideology and Political Economy in Inquiry: Action Research and Participatory Research. The Journal of Applied Behavioral Science, 1983, 19, 3, 277–294. – Fernandes W & Tandon R (eds). Participatory Research and Evaluation – Experiments in Research as a Process of Liberation. New Dehli. Aruna Printing Press, 1981. – Hall B L. Knowledge as a commodity and participatory research, Prospects, 1979, 9, 4, 393–408. – Hall B. Participatory Research – A Continuing Dialectic, Learning, Fall/Winter, 1979/1980, 3, 1 18–19. – Hall B. Participatory Research, Popular Knowledge and Power: A Personal Reflection, Convergence, 1981, 14, 3, 6–19. – Hall B. Research Commitment and action: The role of participatory research. International Review of education, 1984, 30, 289–299. – Hall B, Gillette A & Trandon R (eds). Creating Knowledge: A Monopoly? – Participatory Research in Development. New Dehli, Aruna Printing Press, 1982. – Le Boterf G. Reformulating participatory research. Assignment Children, 1983, 63/64, 167–195. – Tandon R. Participatory Research in the Empowerment of People. Convergence, 1981, 14, 3, 20–29. – Tandon R. Social Transforma-

tion and Participatory Research, Convergence, 1988, 21, 2–3, 5–18.

19. see Cook J A & Fonow M M. Knowledge and Womens Interests: Issues of Epistemology and Methodology in Feminist Sociological Research, Sociological Inquiry, 1986, 56, 1, 2–29. – MacPherson K I. The Missing Piece: Women as Partners in Feminist Research, Response, 1988, 11, 4, 19–20. – Thompson J L. Exploring gender and culture with Khmer refugee women: Reflections on participatory feminist research, Adv Nurs Sci, 1991, 13, 3, 30–48. – Maguire P. Doing participatory research: a feminist approach. The Center for International education, School of education, University of Massachusetts, 1987. – Abdullah T A & Zeidenstein S A. Finding way to learn about rural women: Experiences from a pilot project in Bangladesh, Sociologica Rurlais, 1978, 18, 158–176. – Barndt D. Education and Social Change: A Photographic Study of Peru. New York. Kendall/Hunt Publishing Company, 1980. – Fonow M M. Women steelworkers confronting cutbacks and unemployment. Paper presented at the SSSP Annual Meetings, Washington D C 1985.

Fullständig notförteckning kan fås från författarna.

PSYKOTERAPI LÖNAR SIG!

Konferens om de värdeekonomiska, samhälleliga och mänskliga vinsterna av psykoterapi

Medverkande: Bengt Åke Armelius

tf professor i tillämpad psykologi, leg psykoterapeut, Umeå

Johan Cullberg

docent i psykiatri, psykoanalytiker, Stockholm

Irène Matthis

psykoanalytiker, Stockholm

Barbro Sandin

fil dr, leg psykoterapeut, Ludvika

Hans Bergström

projektledare, RSMH, Riksföreningen för Social och Mental Hälsa

Tid: Fredagen den 17 september 1993, kl 8.00–16.30

Plats: Medborgarhusets stora sal, Medborgarplatsen, Stockholm

Kostnad: 500:- för medlem och 600:- för icke medlem

Upplysningar om konferensen lämnas av RPC:s kansli, telefon: 08 - 20 92 57 må-to 10.00–12.00

ANMÄLAN

Namn:

Adress:

Medlem i RPC Icke medlem

Anmälan är bindande och skall vara RPC tillhanda senast 15 juni

Skickas till: **Riksföreningen PsykoterapiCentrum, Box 26025, 100 41 Stockholm**